

УДК 81'25

К. Дарміна, ст.викл., здобувач,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДУ БЕЗЕКВІВАЛЕНТНОЇ ЛЕКСИКИ
(НА МАТЕРІАЛІ ПЕРЕКЛАДІВ РОМАНУ Ф.М. ДОСТОЄВСЬКОГО
«БРАТИ КАРАМАЗОВИ» ЯПОНСЬКОЮ МОВОЮ)**

В основі пропонованої наукової роботи лежить аналіз перекладу проблемних лексичних одиниць релігійного пласту з російської на японську мову. Визначено поняття «адекватність» та «реалія», надано огляд перекладів роману Ф.М. Достоевського «Брати Карамазови» японською мовою та запропоновано розбір перекладацьких рішень на матеріалі трьох з них.

Ключові слова: адекватність, безеквівалентна лексика, гіпонімічний переклад, перифразистичний переклад, реалія.

Проблематика перекладу культурологічних реалій як прикладу без-еквівалентної лексики займає чільне місце в перекладознавстві. Однак з плином часу перед перекладачем постає все ширше коло питань, пов'язаних з перекладом понять та явищ, що утворюють національний пласт лексики окремо взятого народу. Тому однією з головних задач перекладознавства є розкриття сутності поняття адекватного перекладу, пошук шляхів та методів його досягнення.

Темою даної роботи є проблематика дослідження способів перекладу культурологічних явищ російської мови японською мовою. Матеріалом для даної роботи послужили дослідження лінгвістичних проблем таких відомих перекладознавців як Комісаров В.Н., Федоров А.В., Виноградов В.М. та інших, а також тексти перекладів роману Ф.М. Достоевського «Брати Карамазови» японською мовою. Метою даної статті є аналіз перекладу російськомовних реалій японською мовою як лінгвістичних одиниць та визначення його адекватності з точки зору теорії перекладу.

Творчість Ф.М. Достоевського є темою дослідження чисельних критичних робіт японських літературознавців. Переклад останнього роману Ф.М. Достоевського «Брати Карамазови» (1879-80 рр.) було виконано японською мовою десять разів: Йонекава Масао (米川 正夫, 1917-18 рр., друге перевидання перекладу відбувалося у багатотомній серії протягом 1950-тих рр.), Накаяма Шьодзабуро: (中山 省三郎, 1934-35 рр.), Конума Фуміхіко (小沼 文彦, 1958 р.), Хара Хісаічіро: (原 久一郎, 1961-62 рр.), Ікеда Кентаро: (池田 健太郎, 1966 р., друге перевидання було здійснено у 1978 р.), Кітагакі Нобуюкі (北垣 信行, 1968 р.), Йонекава Кадзуо (米川 和夫, 1969 р.), Хара Такуя (原 卓也, 1971 р.), Егава Таку (江川 卓, 1979 р.) та Каменяма Ікуо (亀山 郁夫, 2006 р.); окрім цього, в Японії компанією Фуджі Теробі з січня по березень 2013 р. транслиувалася однойменна до-

рама, сюжет котрої значною мірою спирався на текст роману (безперечний доказ актуальності твору для японської аудиторії протягом декількох поколінь).

Для зіставного аналізу в межах даної статті було обрано переклади Накайма Сьодзабуро, Такуя Хара та Камеяма Ікуо (книга перша, частина перша, глави I та V). Почасти тому, що ці тексти характеризуються дуже вдалим знахідками в рамках вирішення проблем передачі стилю автора та адекватності тексту перекладу. Почасти тому, що кожний наступний переклад хронологічно відстоїть від попереднього приблизно на 35 років, таким чином даючи змогу проаналізувати доробок японських перекладачів з російської мови також і в діахронічному аспекті. Тексти перекладів різняться, відбиваючи як особисті вподобання перекладача так і сучасні йому тенденції використання перекладацьких стратегій, однак однією зі спільних для них проблем можна вважати адекватність перекладу реалій.

Варто відзначити, що дуже часто поняття адекватності тлумачиться надто дослівно. Оскільки, насамперед, слово «адекватний» означає «однаковий, тотожний», то при використанні цього терміну стосовно перекладу йому надається значення повної відповідності текстів перекладу до оригінала. Адекватність перекладу – це співвідношення вихідного та кінцевого текстів, при якому враховується мета перекладу, правильно передається основна комунікативна функція як функціональна «домінанта» оригіналу. Адекватність враховує і змістову, і прагматичну еквівалентність, має більш глибокий та ширший зміст та виступає синонімом «доцільного, правильного» перекладу [Комісаров 1990, 52].

Лінгвостранознавці неоднозначно тлумачать поняття реалії: по-перше, як об'єкт, що є характерним для історії та культури певного народу або країни та що не зустрічається у інших народів чи за межами країни; по-друге, як слово, що визначає такий об'єкт [Бархударов 1975; Верещагин, Костомаров 1980]. Історію становлення поняття реалії як перекладознавчого терміну було докладно проаналізовано українським перекладознавцем Р.П. Зорівчак, котра аргументовано доходить висновку, що «реалії – це моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає (в плані бінарного зіставлення) традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [Зорівчак 1989, 58]. Таке визначення можна вважати достатнім для виокремлення в ході дослідження у тексті мови-джерела лексичних одиниць, що є проблемними для адекватного перекладу японською мовою. Основні способи передачі реалії при перекладі: транскодування (транскрипція або транслітерація), калькування, перифрастичний переклад та гіпонімічний переклад.

Найбільший пласт лексики у тексті роману, що відноситься до реалій, стосується православ'я. Хоча християнство є достатньо поширеною в Японії релігією і вплинуло на формування японської освіти та суспільно-політичних думок нового часу, православний його варіант значно поступається позиціями іншим конфесіям. Таким чином, лексичні одиниці, пов'язані з християнством, також увійшли у японську мову (як новоутворені, перероблені або перейняті поняття), однак православна специфіка не була асимільована японцями в такій мірі, щоб переклад реалій перестав бути творчим процесом.

Поряд з такими очевидними перекладацькими паралелями, як «церковь» – «教会», «монастирь» – «修道院», «образ» (у значенні «ікона») – «聖像» та «исповедь» – «懺悔», котрі одноставно використовують усі перекладачі, є й випадки підбору суперечливих перекладацьких відповідників.

«старцы»	中山省三郎 (1935) 長老たち	原卓也 (1971) 長老	亀山郁夫 (2006) 長老
----------	----------------------	------------------	-------------------

Говорячи про старців у контексті роману, ми маємо на увазі православне старецтво. При цьому ключовим є релігійний аспект, а не на вік. Старецтво – це напрямок життя ченців, який базується на викладанні досвідченим духовним наставником (старцем) порад та повчань. Перекладачі використовують для перекладу реалії «старец» варіанти, які означають 1) старійшина; 2) пресвітер. Запропоновані варіанти є уподібненням, оскільки було знайдено аналог у мові перекладу. Даний прийом використовується, якщо концентрація спільного досить висока, однак семантичне поле «長老» лише частково відповідає семантичному значенню поняття «старец». Старійшина є головою общини, найстарший на найбільш шанований член колективу. Пресвітер – більш близький аналог, оскільки він відтворює релігійний аспект старецтва та позначає другу ступінь священницького служіння, наступна після диякона та перед єпископом (грец. πρεσβύτερος – старець, старійшина). Проте пресвітер є служителем церкви, займається безпосередньо діями, пов’язаними із життям церкви. Іноді у випадку, якщо прагнули зробити акцент на віці або життєвій мудрості єпископа, його називали пресвітером, старцем. Як бачимо, запропонований варіант частково відповідає семантичному значенню реалії.

«диякон»	中山省三郎 (1935) 補祭	原卓也 (1971) 輔祭	亀山郁夫 (2006) 助祭
----------	--------------------	------------------	-------------------

Диякон (др.-грец. διάκονος – служитель) – особа, що проходить церковне служіння на першій, нижчому ступені священства, вони допомагають священникам та єпископам при здійсненні богослужінь, проте самостійно служити та здійснювати служіння не можуть. Варіант Накаяма Сьодзабуро є помилковим: «補祭» часто недоречно використовується щодо рангу дияконства. Камеяма Ікуо використовує лексему, яка є доречною, якщо мова йде про католицьку церкву. Варіант Такуя Хара, використовується саме для назви православного диякона японською мовою.

«послушник»	中山省三郎 (1935) 道心	原卓也 (1971) 長老の修道僧	亀山郁夫 (2006) 見習い僧
-------------	--------------------	----------------------	---------------------

Послушник (в православних монастирях) – особа, що готується до прийняття чернецтва. Послушники не дають чернецьких обітниць, не належать до чернецького братства, не називаються ченцями і не носять чернецького одягу. Найчастіше вони виконують різні роботи в храмі монастирі, що і називається послушанням. Накаяма Сьодзабуро вдається до опущення: опис дії агента залишається і приписується тому, про кого йшла мова раніше. Камеяма Ікуо знайшов відповідний аналог у мові перекладу, хоча «僧» за значенням відповідає саме буддійському ченцеві – і тоді послушник відповідно мешкає у буддійському монастирі. Такуя Хара використовує перифрастичний переклад замість винайдення однослівного відповідника. Це може вважатися виправданим, оскільки в оригіналі знаходимо, що «...один такової послушник, не исполнив некоего послушания,

возложенного на него его старцем, ушел от него из монастыря...» [Достоевский 2007, 26], тобто із контексту стає зрозумілим, що людина, про яку йде мова, несе відповідальність перед старцем і до того ж ця людина вже є майже ченцем.

«мощи святых угодников»	中山省三郎 (1935) 聖僧の遺骨	原卓也 (1971) 聖者の遺体	亀山郁夫 (2006) 聖者の亡骸
----------------------------	-----------------------	---------------------	----------------------

Слово «мощі» походить від «мощь», «сила» (нім. Macht – «сила, влада», грец. Μάγος – «маг, волхв», дослівно – «могутній»). Тобто поклоніння відбувається не мертвому тілу або кісткам, а могутності Бога, яка є проявлена через угодника Божого. Мощі являють собою більш-менш цілі тіла/кістки та плоть або лише кістки святих. Перекладачі вдаються до гіпонімічного перекладу: варіанти «遺骨» – «останки, прах», «遺体» – «останки, труп» та «亡骸» – «останки, тіло» не передають семантику реалії. Переклад стає адекватним тільки у сполученні зі словами «святой угодник».

«чудотворная икона»	中山省三郎 (1935) 靈験あらたかな聖像	原卓也 (1971) 靈験あらたかな聖像	亀山郁夫 (2006) 奇跡を起こす聖像
------------------------	---------------------------	-------------------------	-------------------------

Чудотворна ікона – іконописне зображення, яке шанується як джерело чудотворної дії різного характеру, найчастіше зцілення, допомоги на війні, при пожарах та стихійних лихах. Накайма Сьодзабуру та Такуя Хара використовують для передачі реалії перифрастичний переклад, при цьому акцентуючи увагу тільки на зцілюючій силі ікон. Камеяма Ікуо описовим словосполученням вдало передає семантику реалії, не конкретизуючи сферу дії чудотворної дії ікони.

Дані аналізу перекладацьких рішень, що їх було запропоновано трьома перекладачами, дають змогу заключити, що протягом 70 років при перекладі реалії з російської на японську мову найчастіше використовуються гіпонімічний та перифрастичний переклад. Останній є найбільш поширеним та вдалим з позиції адекватності, оскільки дозволяє максимально врахувати функціональну домінанту оригіналу та наблизити до нього текст перекладу з огляду на інформаційну ємкість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бархударов Л.С. *Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода)* / Бархударов Л.С. – М.: Международные отношения, 1975. – 240с.
2. *Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Лингвострановедческая теория слова* / Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. – М.: Русский язык, 1980. – 320с.
3. *Виноградов В.С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)* / Виноградов В.С. – М.: Издательство института общего и среднего образования РАО, 2001. – 224с.
4. *Достоевский Ф.М. «Братья Карамазовы»* / Достоевский Ф.М. – М.: АСТ, 2007. – 784 с.
5. *Зорівчак Р.П. «Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози)»* / Зорівчак Р.П. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.

6. *Комиссаров В.Н.* Теория перевода (лингвистические аспекты): Учебник для институтов и факультетов иностранных языков / Комиссаров В.Н. – М.: Высшая школа, 1990. – 253с.

7. *Федоров Ф.В.* Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы) / Федоров Ф.В. – СПб.: Филологический факультет СПбГУ, 2002. – 416с.

8. *Нуриев В.А.* Адекватность перевода как лингвистическая проблема / Нуриев В.А. // Вестник ВГУ, Серия лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2003. –№1. – С. 80-87.

К. Дармина,

Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара

**ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА БЕЗЭКВИВАЛЕНТНОЙ ЛЕКСИКИ
(НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ РОМАНА Ф.М. ДОСТОЕВСКОГО
«БРАТЯ КАРАМАЗОВЫ» НА ЯПОНСКИЙ ЯЗЫК)**

В основе предложенной научной работы лежит анализ перевода проблемных лексических единиц религиозного пласта с русского на японский язык. Дано определение понятиям «адекватность» и «реалия», дан обзор переводов Ф.М. Достоевского «Братья Карамазовы» на японский язык и предложен разбор переводческих решений на материале трех из них.

Ключевые слова: адекватность, безэквивалентная лексика, гипонимический перевод, описательный перевод, реалия.

К. Darmina,

Oles Honchar Dnipropetrovsk National University

**TRANSLATIO PROBLEMS OF CULTURE-SPECIFIC VOCABULARY
(BASED ON THE INTERPRETATIONS NOVEL F.M. DOSTOEVSKY
“THE BROTHERS KARMAZOV” IN JAPANESE)**

The translation of religion-specific lexical units from Russian into Japanese language is analyzed in the suggested research. The Japanese translations of the novel “Karamazov Brothers” by Fyodor Dostoevsky are listed. Based on the definitions of “adequacy” and “realia”, translation cases from three Japanese translations are presented in detail.

Key words: adequacy, culture-specific vocabulary, hyponymic translation, periphrastic translation, realia.